

Velfærdsstatens professioner i forandring

Af Annick Prieur

Professioner som socialrådgivere, sygeplejersker, folkeskolelærere og pædagoger har været helt centrale aktører i arbejdet for at fremme befolkningens velfærd på det sociale område, på sundhedsområdet og på undervisningsområdet. Forskellige velfærdsmål-sætninger har været sat som politiske beslutninger, men det er i stor grad de nævnte professioner, der har fået ansvaret for at virkeliggøre dem.

Som velfærdsstatens repræsentanter i første linje står disse professioner også i en særlig position i forhold til at opleve velfærdsstatens forandringer. I den første, lange periode handlede dette om velfærdssamfundets udbygning. Gennem det meste af forrige århundrede tog velfærdsstaten fat på stadig nye opgaver, som i stor grad var blevet flyttet fra den private til den offentlige sfære. Om-sorgen for små børn og hjælpetrængende ældre er nok de klareste eksempler, og de viser også tydeligt, hvordan velfærdsstaten kom til at gøre fælles sag med kvinders bevægelse ud på arbejdsmarkedet. Kvinders langt større arbejdsmarkedsdeltagelse har skabt nye velfærdsbehov, men har også givet arbejdskraft til at løse disse behov. De nævnte professioner har alle længe været kvindedominerede. Ikke blot velfærdsydelseernes karakter, men også omfanget af dem er steget, med udbygning af både sundhedsvæsenet og uddannelsesinstitutionerne som de nok mest iøjnefaldende forandringer.

I de seneste par årtier har de omtalte professioner også oplevet velfærdsstatens 'nedbygning', efterhånden som den er blevet udsat for hårde rationaliseringskrav. De har endvidere mødt velfærdsstatens forvandling i form af ændrede opgaver eller ændrede modeller for løsning af opgaver, som de nye styringsformer.

De nævnte professioner står åbenlyst i nøglepositioner i forhold til disse vigtige samfundsændringer, men professionernes samfundsmæssige positioner er også under forandring. Tidligere var en lærer i en lille by for eksempel én af denne bys meget få uddannede perso-

ner, som i kraft af dette nød en særlig anseelse og havde en særlig autoritet. Med den generelle forhøjelse af uddannelsesniveauet har den relative position været dalende både for lærere og for de øvrige nævnte professioner. Dette er sket på trods af, at alle fire professioner gennem det sidste århundrede har gennemgået en forøgelse af optagelseskravene til deres uddannelser sammen med en forlængelse af disse uddannelser.

De følgende artikler er fremkommet efter et fælles projekt mellem repræsentanter for de fire professioners uddannelsesinstitutioner, alle samlet i VIA University College, og med vejledning fra denne artikels forfatter (jeg har dog ikke været med i starten af projektet). Den bærende ide for projektet er at belyse velfærdsstatens forandringer gennem professionelle repræsentanters biografier. Målet har først og fremmest været at se, hvorledes disse forandringer erfarer, og hvilke forandringer i professionelle identiteter de eventuelt også ledsages af. Her er benyttet livshistoriske interviews med repræsentanter fra forskellige generationer af lærere, sygeplejersker, socialrådgivere og pædagoger for således at sætte fokus på forandringer i rekruttering, uddannelse, udøvelse af professionen, rammer, betingelser, ideologi mm.

TEORETISK UDGANGSPUNKT

Teoretisk set hviler det fælles projekt først og fremmest på Pierre Bourdieu og på hans forståelse af forholdet mellem individ og social struktur, eller agent og felt, hvis det formuleres i hans mere specifikke terminologi. Et *felt* skal i så fald forstås som de enkelte professioner, således som de er placeret indenfor det danske samfund. For eksempel vil et sygeplejerskefagligt felt således bestå af institutioner, hvor sygeplejersker virker (sygehuse, hjemmepleje ...), institutioner, der uddanner sygeplejersker, faglige organisationer mv. Det enkelte individ (eller aktør eller agent) positionerer sig i dette felt gennem sine forskellige valg og sit karriereforløb. Når et bourdieusk feltbegreb anvendes, er det for at rette opmærksomheden mod, at det pågældende område er åsted for kampe om fordelinger og om anerkendelse. I denne sammenhæng vil anerkendelseskampen handle om, hvad der f.eks. skal anses som god sygeplejerskefaglighed. Her kan der være mange forskellige holdninger, og disse holdninger vil typisk være præget af forhold som hvornår og hvor, man er uddannet, samt hvilken position man aktuelt bestrider.

Et professionelt felt vil også indgå i

anerkendelseskampe i forhold til andre professioner, hvor det f.eks. for sygeplejerskernes vedkommende har været mest akut at definere egen faglighed i forhold til lægernes faglighed. Men samtidig har det også været vigtigt at definere sig i forhold til andre, der arbejder på sundhedsområdet, såsom fysioterapeuter, sygehjælpere mv. Et felt er altid i bevægelse og forandring, med disse anerkendelseskampe som vigtigste drivkraft, men pres udefra virker også ind (for en uddybelse af feltbegrebet, se Bourdieu 1997 artikel nummer 3, evt. også Prieur og Sestoft 2006).

De tilgængelige data tillader imidlertid ikke en rigtig feltanalyse, så når feltbegrebet trækkes ind, er det udelukkende ment som en teoretisk konstruktion eller tanke-model, der kan hjælpe os til at få bedre øje på nogle af de modsætninger og forandringer, der foregår på de forskellige professionelle områder. Vi tror også, at begrebet kan hjælpe os til at forstå nogle af de konflikter og kampe, der pågår indenfor de enkelte professioner og de strategier, som de interviewede professionsrepræsentanter anvender i deres livsløb og karrierer.

Begrebet *strategi* skal så også forstås i henhold til Bourdieus anvendelse af begrebet, hvor det ikke nødvendigvis sigter mod bevidste planer, men også omfatter mere ureflekterede former for handlen og valg, der knapt opleves som valg, fordi de synes oplagte og indlysende, som det eneste man kunne gøre. Imidlertid fremtræder disse valg, som vi kommer til at vise, forskelligt afhængigt af hvilket tidspunkt, man træder ind i feltet, således at horisonten af valgmuligheder er afhængig af hvilken generation, man tilhører (jf. Bourdieu 1997 artikel nummer 5).

Vi ønsker også at vise, hvorledes de forskellige valg man foretager i sit professionelle liv, kan være præget af ens opvækst og sociale baggrund – af ens *habitus*, for at anvende nok et af Bourdieus nøglebegreber (Bourdieu & Wacquant 1996), som også har en central plads i dette projekt. Habitus kan betegnes både som en væremåde, der er præget af den verden, man er socialiseret ind i, og som en orienteringsmåde, idet en habitus også præger den måde, man handler i verden på. De livshistorie-

interviews, eller biografiske fortællinger, som dette projekt bygger på, er ment som kilder til at gribe de interviewedes habitusformer, således som disse er blevet formet gennem deres opvækst, uddannelse og professionelle virke. Interviews med professionsudøvere fra forskellige generationer er endvidere tænkt som kilde til at spore ændringer i disse habitusformer. Med dette udgangspunkt vil vi søge at knytte sådanne ændringer til mere overordnede ændringer som ændringer i den sociale rekruttering til de forskellige professioner, eller ændringer i uddannelsens form og indhold, eller i betingelserne for det professionelle virke. Derved forventer vi, at disse ændringer på det personlige plan kan afspejle ændringer både indenfor det professionelle felt og i professionens samfundsmæssige position og rolle.

De ændrede rekrutteringsmønstre handler om hvilke *kapitalformer*, der bringes med ind i feltet. At komme fra et hjem med uddannede forældre kan tænkes som en indikator for *kulturel kapital*, eller som et mål for hvilken boglig orientering de nye studerende har med hjemmefra. At vide hvor almindeligt det er for de studerende at have denne baggrund, og følgelig hvilken habitus de medbringer til deres videre uddannelse, kan bidrage til en forståelse af hvilken bekræftelse, nyorientering eller konvertering af en habitus, denne uddannelse derefter giver dem. På et mere overordnet plan kan denne viden også hjælpe os til at kunne se uddannelsen som en strategi, der kan bevare en social position eller ændre denne, ved at flytte den studerende enten opad eller nedad i et socialt rum.

Vi tænker os således livsfortællingerne som fortællinger om *løbebaner gennem felter*. I artiklen 'Den biografiske illusion' skriver Bourdieu (1995a): "At forsøge at forstå et liv som én eneste og selvtilstrækkelig række af på hinanden følgende begivenheder, der ikke hænger sammen på anden måde end gennem forbindelsen til et 'subjekt' hvis eneste konstant uden tvivl er egennavnet, er næsten lige så absurd som at forsøge at gøre rede for en tur i metroen uden at tage metronettets struktur i betragtning, dvs. matricen af de

objektive relationer mellem de forskellige stationer. De biografiske begivenheder må defineres som et antal *indplaceringer* og *omplaceringer* i det sociale rum, dvs. (for at være mere præcis): i de forskellige på hinanden følgende tilstande som det pågældende felt befinder sig i, afhængigt af på hvilken måde de forskellige kapitalformer, der er på spil i feltet, er fordelt og struktureret. Betydningen af de bevægelser der fører agenterne fra én position til en anden (fra én forlægger til en anden, fra ét tidskrift til et andet, fra ét bispesæde til et andet etc.) bestemmes ganske klart af den objektive relation mellem disse positioners betydning inden for et orienteret rum på det pågældende tidspunkt. Det betyder, at man kun kan forstå en løbebane (...), hvis man på forhånd har konstrueret de på hinanden følgende tilstande i det felt hvor løbebanen har fundet sted.”

I Bourdieus eget forfatterskab kan man se denne fremgangsmåde tydeligst realiseret i hans bog om forfatteren Gustave Flaubert (Bourdieu 2000), hvor Flauberts forfatterskab forstås som udtryk for positioneringsstrategier i det franske litterære felt, der var under etablering på Flauberts tid, og som han også bidrog aktivt til at etablere. Gennem valg af genre, litterære temaer og litterær stil tager Flaubert stilling i forhold til andre forfattere, hvorfor hans værk kan læses i lys af viden om det litterære felt, de blev produceret i, med alle dets modsætninger og anerkendelseskampe.

Mere end at benytte kundskab om feltet til at fortolke interviews, vil vi i de artikler der følger benytte interviews til at give forståelse af feltet og af forandringer i feltet. I Bourdieus interviewbaserede bog *La Misère du monde* (Bourdieu et al. 1993, engelsk udgave *The Weight of the World* 1999, se også Pécséli 1995) kan man også se denne ræsonnementskæde anvendt, men den står ikke alene. Ud fra et bourdieusk perspektiv vil det også være naivt at tro, man kan bruge subjektive kilder alene til at afdække et objektivt landskab (det vil være som at lave et kort over metronettet ud fra enkeltstående beretninger om metroture, for at blive i hans analogi). Vi har derfor søgt at fæstne de livshistoriske analyser ved

hjælp af opridsninger af de forskellige professioners historie i form af korte, selvstændige artikler, der står forud for de livshistoriebaserede artikler.

LIVSHISTORIER SOM KILDE

Biografier er som regel beretninger om enkeltstående – og gerne enestående – personer: store opfindere, berømte kunstnere, amerikanske præsidenter, osv. I sociologien benyttes biografiske interviews i stedet til at fremstille kollektive skæbner. I nogle tilfælde er det vigtige, historiske begivenheder, der fanges gennem de individuelle beretninger om disse, som f.eks. erfaringen med Berlinmurens fald (Kupferberg 1998). I andre tilfælde kan det være erfaringen med et sygdomsforløb (Antoft 2001), eller erfaringen med at vokse op med indvandrerbaggrund (Prieur 2004, 1999).

Men dette kan gøres på mange forskellige måder. En inddeling af tilgange i biografisk forskning findes i Antoft & Thomsen (2002), hvor der skelnes mellem den aktørorienterede, den institutionelle, den kognitive og den narrative tilgang. Den aktørorienterede tilgang vil have fokus på fortællerens biografiske strukturering af de forskellige hændelser, hvor et eksempel kan være, hvorledes sygdomserfaringer har formet ens liv. Indenfor en institutionel tilgang interesserer man sig for samfundsinstitutioners påvirkning af de enkeltes biografier, som i Rasmussen & Smidts (2001) studie af unge voksnes erindringer om deres tid i daginstitutioner som børn. Med en kognitiv tilgang arbejdes der ud fra en ide om et sammensvar mellem det fortalte liv og de faktiske oplevelser, men hvor der ligger bestemte normer, knyttet til interaktionen mellem fortæller og lytter, for hvordan fortællingen skal fortælles. I narrative tilgange vil man løsrive sig fra at se på beretningens relation til virkeligheden og i stedet interessere sig for, hvorfor beretningerne får den form, de får. I et speciale inspireret af den sidstnævnte tilgang, baseret på unge flygtninges livshistorier (Andersen og Krogsgaard 2008) kunne man f.eks. se, hvorledes de unges beretninger havde kla-

re fællestræk med velkendte eventyr: I nogle beretninger kunne man møde et menneske, som skulle gå så grueligt meget igennem af farer og prøvelser, men takket være moralske kvaliteter og gode hjælpere alligevel endte med at få et lykkeligt liv. I andre beretninger kunne man møde miskendte 'ællinger', der endelig fik lov til at vise og få anerkendelse for deres sande 'jæg'.

I det livshistoriske arbejde, der her skal præsenteres, trækkes der på flere forskellige tilgange, men i forhold til Antoft og Thomsens inddeling ligger arbejdet nok tættest på en institutionel eller strukturel tilgang. Blandt mere specifikke inspirationskilder er de franske sociologer Bertaux, Muel-Dreyfus og Bourdieu, sammen med den britiske uddannelsesforsker Goodson.

Ivor Goodson (1989, 2007) har især interesseret sig for livshistoriens betydning for karriere- og erhvervsvalg, og han har i den sammenhæng anvendt livshistorier til at forstå personlige motiver og social mobilitet, specielt for læreres vedkommende. Han har særligt interesseret sig for, hvorledes mennesker lærer, og hvilken betydning deres læring får for deres liv. Et nyere projekt om "professional knowledge" har bygget på livshistorier fra lærere, sygeplejersker og andre professionsrepræsentanter i otte europæiske lande, med særligt henblik på hvordan reformer og restruktureringer harmonerer eller bryder med de livsmissioner disse aktører har taget med ind i deres arbejde. Derved kan hans forskning også bidrage til at belyse hvorfor nogle politiske reformer lykkes mens andre mislykkes.

Daniel Bertaux har arbejdet meget med livshistoriske analyser. I hans mest kendte arbejde, skrevet sammen med Isabelle Bertaux-Wiame (1981), stilles spørgsmålet om, hvorledes de små bagerier har kunnet overleve i Frankrig, mens de er blevet nedlagt i stor stil i andre europæiske lande. Forfatterne afviser, at dette kan forklares med, at franskmænd er specielt glade for friskt, velmagende brød. Efter en meget omfattende serie interviews med bagere om deres sociale baggrund og rekruttering til professionen, viser forfatter-

ne et fælles mønster i, hvorledes dette fag blev en niche for unge mennesker, der var overflødige i landbruget, men havde tilegnet sig landbrugets arbejdsmoral med at stå tidligt op og knokle hårdt. Dette gjaldt lige så meget bagermesteren som hans kone, der var en helt nødvendig medhjælper i den lille virksomhed.

Francine Muel-Dreyfus (1983) har arbejdet med livshistorisk forskning ud fra præmisser om at se de enkelte historier som eksempler på kollektive skæbner, knyttet til samfundsstrukturelle forhold i forandring. Hendes bog omhandler to cases. Den første er seminarieuddannede folkeskolelærere fra 1900, som for det meste var sønner og døtre fra det agrare småborgerskab og som med gode resultater fra deres egen skolegang, tog dyder som punktlighed og asketisk moral med sig ind i deres arbejde for at realisere de republikanske idealer om uddannelse til alle. I tekster af selvbiografisk karakter (oprindeligt indsamlet i historisk øjemed) fortæller disse lærere om liv med store forsælgelser, hvor de skulle stå fuldt ud til rådighed for deres arbejde.

Den anden generation er socialpædagogisk uddannede socialarbejdere fra 1968, som blev interviewet til dette forskningsprojekt. Dette er som regel børn fra middelklassen, som ikke har haft den helt store succes i skolen. De går ind i det nye erhverv - ikke for at tilpasse sig tidligere tiders normer for velgørende socialt arbejde, men med politiske målsætninger om f.eks. at bevidstgøre deres klienter. Det lykkes således Muel-Dreyfus at vise, hvorledes en professionel identitet og investering i arbejdet spiller sammen med den habitus, man har fået formet gennem opvæksten under nogle givne livsbetingelser, der lader sig rekonstruere gennem historiske og sociologiske kilder.

I bogen *La Misère du monde*, som Bourdieu udgav sammen med 22 medarbejdere (Bourdieu et al. 1993), er over 60 mennesker i forskellige positioner i det franske samfund interviewet i slutningen af 1980'erne og i begyndelsen af 1990'erne. Dette er en periode, hvor velfærdsstaten er sat under angreb, og afviklingen af industrisamfundet er begyndt. De interviewede

fortæller om deres egne liv, og derved også om de sociale konsekvenser af de strukturelle forandringer, som arbejdsløshed eller usikkerhed i arbejdet, med dertilhørende pres på familieliv, manglende orienteringsevne for de unge under uddannelse mm. Man møder arbejdsløse, marginaliserede unge mænd, uden tro på fremtiden; ældre mennesker, der forstemmes af at se degraderingen af deres nabolag; løstansatte fabriksarbejdere, der finder sig i det meste for at kunne holde en fod indenfor arbejdslivet; engagerede, men i stigende grad desillusionerede socialarbejdere og lærere; ældre indvandrere, der begræder det liv, deres børn lever; bønder, der ser livsværket som meningsløst, når deres børn ikke vil drive landbruget videre, osv.

Målet med bogen var at lette den individuelle skyldfølelse ved at vise, at enkelt-individets smerte knyttet til forhold som mislykket skolegang, arbejdsløshed og personlige konflikter, havde sociale årsager. Interviewene skulle ideelt set fungere som en refleksiv proces, hvor interviewer og den interviewede sammen skulle finde frem til de samfundsmæssige forhold, der havde haft betydning for den interviewedes sociale skæbne. Her var der en særlig opmærksomhed omkring den interviewedes sociale baggrund og omkring dennes løbebane gennem uddannelsessystemet og gennem arbejdslivet.

I stedet for strukturelle forhold kan det også være samfundsmæssige diskurser, de livshistoriske fortællinger ses i lys af, hvorved der trækkes noget mere på en narrativ tilgang i henhold til Antoft og Thomsens opdeling. Sådanne diskurser kan blive reproduceret i individers beretninger. Eksempelvis har Järvinen (2003) skrevet om, hvorledes alkoholister i behandling fortæller historier om sig selv, hvori de forskellige behandlingsideologier, de er underlagt, tydeligt fremtræder. En der har været gennem en Minnesota-behandling, taler således om at være 'disponeret' for alkoholisme, mens en anden, der har været gennem en psykiatrisk behandling, taler om alkoholismen som resultat af en kærlighedsløs barndom.

Større samfundsmæssige diskurser har jeg selv set slå ind i interviews med unge

med indvandrerbaggrund (Prieur 2004). Her kunne jeg opleve at blive positioneret som repræsentant for det norske majoritetssamfund, således at et simpelt baggrundsspørgsmål om, hvorvidt informanten var gift, kunne blive besvaret med et 'Ja, men jeg har fundet min kone selv', eller et spørgsmål om religiøs tilhørighed kunne blive besvaret med 'Jeg er muslim, men jeg er ikke fanatisk'. Disse umiddelbare svar henviser til udbredte diskurser om henholdsvis arrangerede ægteskaber og om religiøs fanatisme, uden at jeg som interviewer havde introduceret disse temaer.

Hos en af de sygeplejersker, der er blevet interviewet (af Kirsten Bredholm) til det projekt, der bliver præsenteret i de følgende artikler, begynder interviewet med hende med, at hun siger, at hun har været det samme sted i alle de ti år, hun har arbejdet. Derfra begynder hun at tale om, at stedet og arbejdsopgaverne jo er blevet ændret i denne periode. På spørgsmål om hvorledes hun har det med det, svarer hun først, at *"Noget af det har været frustrerende, fordi det har været svært at gennemskue meningen med det, altså: hvorfor skal det ... meget af det har jo været en reduktion af vor funktion. Der er stor forskel på om en udviklingsproces er sådan en positiv udvikling, eller det er en reduktion af det område man har."* Men når hun skal uddybe dette, er det som om hun tager sig i det: *"Det er ikke så bredt et spektrum, vi arbejder på, som vi har gjort, vi bliver meget mere specialiseret i nogle funktioner. Så jeg synes jo, det... jeg har det ... egentlig... har jeg det fint nok med, at ting ændrer sig."* Hun retter det til, at det frustrerende er, at ikke være inddraget i beslutningsprocesserne: *"Når beslutningen er undervejs, og man hører at nu mister vi f.eks. kirurgien, nu mister vi de akutte indtag, nu mister vi samarbejdspartnere som bliver flyttet andre steder hen. Så er det umiddelbart nogle frustrerende meddelelser at få. Man ved jo ikke, verden ændrer sig, så man bliver jo lidt forstyrret i det. Men dagligdagen kræver jo, at man er til stede, og afdelingen er jo hele tiden fyldt med patienter .....så affinder man sig jo med de ændringer, der kommer. (Tilpasser sig eller...) Tilpasser sig*

ja, ser en udfordring i det nye." Hun fortæller så, at hun lige er gået i gang med en videreuddannelse, og begrundet det med at familielivet på dette tidspunkt giver hende "overskuddet til at udvikle mig videre", noget hun ikke har haft mens børnene har været små. Hun taler så nærmest undskyldende om, at hun ikke har taget dette skridt tidligere: "Der er det ... når man har et godt og trygt arbejdssted, og man har nogle arbejdsfunktioner, som man synes at man fungerer 100% i, ikke også... det, det gi'r en masse overskud. Der har været nogle år hvor jeg syntes, det turde jeg ikke lige røre ved. Jeg turde ikke begynde at springe ud i noget, hvor jeg sådan .... hvor det også blev lidt, hvor grunden den vaklede lidt under mig ... Det giver en masse overskud at være det samme sted i mange år og også synes, at man mestrer det hele." Ved et opfølgende interview med denne sygeplejerske nogle måneder senere, har hun så også skiftet arbejde, og fortæller, at hun var ved at blive en ringere sygeplejerske af mangel på faglige udfordringer ved den gamle arbejdsplads. Disse udtalelser kan læses som, at den samfundsmæssige diskurs om omstillingsparathed og personlig udvikling slår ned i hendes fortælling om sig selv, og ender i noget så paradoksalt som, at hun synes hun må undskyldes, at hun er blevet i ti år ved et godt og trygt arbejdssted, hvor hun mestrede sit arbejde til fulde.

En fokus på strukturelle og/eller diskursive forhold indbefatter en optagethed af, hvorledes magtforhold slår ind i individuelle liv. I Bourdieus tilgang handler dette om magt udefra som begrænsninger, som når virksomheder lukker eller det traditionelle landbrug bliver ulønsomt. I en tradition fra Foucault ses magt også som positivt muliggørende, som når en kategori som f.eks. 'homoseksuel' opstår og giver mulighed for, at den enkelte med homoseksuelle lyster kan fortolke sig selv og give mening til sine handlinger ud fra denne kategori.

Christian Sandbjerg Hansen (2010) giver en god illustration på dette fænomen med et eksempel på, hvorledes diskursen om udbrændthed kan slå ind hos en pædagogstuderende – nærmere bestemt en

meritstuderende, der har fem års erfaring som pædagogmedhjælper ved et børnehjem: "Jeg har været ved at gå helt ned her i sommeren på grund af arbejde og købte til sidst den der bog 'Når arbejdet tager magten' af Pernille Rasmussen, og da jeg sad og læste den, så åndede jeg lettet op og tænkte 'hold kæft, det er ikke mig, der er noget galt med', jeg er bare udbrændt, jeg er fuldstændigt udbrændt og det er de fleste af mine kollegaer også ..." At få kategorien 'udbrændt' fungerer her tydeligvis som en hjælp og en lettelse, og paradoksalt nok som en form for raskmelding af personen, af pædagogens 'jeg', idet kategorien betyder, at personens symptomer bliver forstået som normale reaktioner på en arbejdssituation.

Skeggs (1997) kombinerer det strukturelle og det diskursive perspektiv, og viser hvorledes identiteter ikke kun tilskrives udefra, men bearbejdes og forhandles ud fra modstand mod den tildelte position. Hun arbejder med fortællinger fra britiske arbejderklassekvinder, som kæmper mod at lade nedgørende diskurser om f.eks. arbejderklassekvinders seksualmoral og manglende respektabilitet mere generelt slå ned i deres identiteter. Den lave position de har i det sociale hierarki sammen med de stærke, nedgørende diskurser, gør dette til en svær kamp, hvor kvinderne i mangel af en værdig professionel identitet forsøger at hente en stolthed fra deres personlige evner, gerne knyttet til deres evne til at yde omsorg.

En væsentlig forskel i hvorledes man arbejder med et livshistorisk materiale, ligger i, hvorvidt man primært opererer induktivt eller deduktivt. Ud fra en tilgang inspireret af *grounded theory* (Glaser & Strauss 1967) vil man arbejde rent induktivt med sine interviews og forsøge at få mønstre til at stige op fra materialet. Både Muel-Dreyfus og Bertaux og Bertaux-Wiame arbejder delvist induktivt ved at finde det, der er fælles i en række biografier og således lade mønstre vokse frem, men de gør det ud fra et omfattende forhåndskendskab til området. Hos Bourdieu ligger vægten længere over i det deduktive, idet biografierne skrives ind som illustrationer af noget, sociologen allerede ved

i kraft af at kende det pågældende faglige område, hvorfor en case vil have svært ved at overraske. For at blive i Bourdieus analogi fra tidligere er det utvivlsomt meget nyttigt at kende metronettet for at forstå den enkeltes beretninger om metroture, men hele den personlige erfaring vil dog ikke kunne udledes fra den overordnede kundskab.

Denne modsætning i tilgang reflekteres også i forhold til, hvilken rolle forskeren giver sig selv og den interviewede: Er det den interviewede, der er ekspert i kraft af at være den, der kender sit eget liv bedst? Eller er det forskeren, der i kraft af en omfattende og overordnet viden kan se sammenhænge, den interviewede ikke selv kan se? Den første holdning kan synes ligeså naiv, som den anden kan synes arrogant. Bourdieu lægger sig tæt opad den anden holdning i *La Misère du monde*, men begrundet det med, at ved at kende den strukturelle tvang de interviewede er underlagt, kan man også bedre hjælpe dem til at komme fri af den individuelle skyld, de ofte føler for deres livssituation.

Nok en vigtig diskussion kan i denne sammenhæng knyttes til, i hvilken grad man skal acceptere det, folk fortæller som den skinbarlige sandhed. Mens en vigtig forskel mellem de interviews journalister typisk foretager, og dem samfundsforskere typisk foretager, ligger i den rammesætning, samfundsforskere giver (eller bør give) i kraft af den mere omfattende kundskab om samfundsbetingelserne, den interviewede er underlagt, ligger en anden vigtig forskel i samfundsforskerens typisk mere kritiske vurdering af, hvad interviewsituationen og -relationen betyder for det, der siges. Dette siges om en idealtypisk fremstilling og er ikke ment som en kritik af journalister og lovprisning af samfundsforskere, da mange journalister i praksis er bedre til både rammesætning og kritisk stillingtagen, end mange samfundsforskere desværre er.

I Bourdieus *La Misère du monde* tages beretningerne som alt overvejende sandfærdige beretninger om faktiske forhold, men farvningen af beretningerne kommenteres: De interviewede censurerer sig selv, så her er meget, de ikke vil, tør, eller kan

sige, og her vises også, hvorledes samtalen bliver præget af sociologen, tit på en negativ måde (grundet den interviewedes oplevelse af afstand til højtuddannede mennesker). Interviewet er en kunstig situation, og det er naivt at tro, at en beretning blot ligger klar til at blive hentet ind: Den skabes i og formes af situationen (jf. også Winsløw 1991).

I artiklen 'Den biografiske illusion' viser Bourdieu (1997, men oprindeligt skrevet inden *La Misère du monde*) en endnu større problematisering af selvfremstillinger. Beretningen om et liv er udsat for en illusion om, at livet er en helhed, ikke blot fragmenter, og om, at der findes en sammenhæng, som om der forelå en plan eller var sat et mål. Beretningen er udsat for fortællingsmæssige konventioner, der påtvinger en struktur og en kohærens, der ikke nødvendigvis fandtes i forvejen.

Den fortælling, der fortælles efter at begivenhederne fandt sted, vil selvsagt være præget af den tid, der er gået. Meget er glemt, og andre ting fremstår måske i bagklogskabens lys som uvæsentlige, selv om de var meget væsentlige dengang, begivenhederne fandt sted. Omvendt kan der i dag være væsentlige ting, der blev oplevet som uvæsentlige dengang. Disse drejninger og prægninger kan forstås som fejlkilder, hvis man har et ideal om, at beretningerne skal gengive en virkelighed, således som den faktisk var. Med et mindre positivistisk udgangspunkt er disse aftryk blot forhold, der gør, at man, når man bruger beretninger som kilde, altid skal udtales sig med stor forsigtighed om hvad, der faktisk skete, hvis man nu overhovedet vil indlade sig på at gøre det.

Brugen af beretninger som kilde medfører selvfølgelig også en slags verbal *bias*: Man fanger kun den del af virkeligheden, der lader sig italesætte. For det pågældende projekt, hvor man faktisk meget gerne skulle fange ændringer i en professionel habitus, er denne begrænsning af betydning. Det er meget af f.eks. en sygeplejerskes faglighed, der sidder i kroppen, og dette bliver der kun undtagelsesvis sat ord på i interviews.

Jeg vil her give et eksempel på en type af information, der er meget væsentlig,

men sjældent kommer frem i verbal form. En sygeplejerske i fyrrerne (kaldt Frida, se nærmere omtale i artiklen af Larsen et al. i dette nummer af *Social Kritik*) sætter ord på sin irritation over de unge: *"Jeg er jo opdraget med de, hvad er det nu de hedder, de der dyder, ik?. Med at være ordentlig, renlighed vil jeg også næsten sige, hjælpsomhed og så ... hensynsfuldhed. Jamen, det er jo fuldstændig banalt, men på min arbejdsplads, der går vi op og ned ad gangen. Den er gammeldags indrettet. Op og ned ad gangen går man med alle patienterne, for den er bygget til at vi skal ned og hente patienterne helt nede i den anden ende og hele vejen op, som det er lige nu. Så kan jeg undre mig over, at folk, kollegaer, unge sygeplejersker, egne og andre faggrupper kan stille sig op midt på gangen og snakke. De kan snakke med andre patienter, men når der så kommer nogen, der skal ned ad den gang, så går man ikke til side. Det synes jeg virkelig er tankevækkende! Og det er da så irriterende (griner)."* Når hun påtaler det, får hun som svar, at hun nu altid er så sippet.

Frida fortæller det med et grin, men der er ingen tvivl om, at dette gør noget ved hende, da disse mikroerfaringer, sammen med andre erfaringer med de unge sygeplejersker eller de unge fra andre faggrupper, som bryder ind i samtaler eller braser ind et rum uden at banke på, faktisk er med til at få hende til at føle sig som tilhørende en anden tid: *"Det er dybt banalt, men der er sådan nogle ting, jeg synes, der er hele vejen. Så ... så det der med at man står på et gulvtæppe, der bliver rykket i alle retninger."* Hun stiller sin generation med de nævnte dyder, op mod en ungdomsgeneration, som hun mere end antyder, at hun ser som forkælet. Afstanden til de unge kolleger, eller det fænomen, der kunne betegnes som den *professionelle aldrig*, skabes altså i disse små ting, i disse kropslige og tilsyneladende helt banale erfaringer, som der kun sjældent sættes ord på.

I dette projekt er der foretaget interviews med i alt 40 repræsentanter fra de fire forskellige professioner, valgt ud fra forskellige generationer for at få ændringer frem

ad den vej. Der er spurgt ind til social baggrund, erfaringer fra uddannelsessystemet og videre fra de forskellige beskæftigelsessituationer, informanterne har været i. I et vist omfang er der foretaget geninterviews med de samme informanter. Mere specifikke redegørelser for udvalg og gennemførelse indgår i de enkelte artikler.

PROFESSIONER ER KONSTRUKTIONER

En af Bourdieus metodiske regler, der er af særlig relevans her, er hans insisteren på, at et forskningsobjekt aldrig kan tages for givet, men skal sættes ind i en historisk sammenhæng (Bourdieu & Wacquant 1996). Som allerede nævnt, vier vi nogle korte, selvstændige artikler til de enkelte professioners historier, men jeg vil her anlægge et endnu mere distanceret blik ved at påpege, at disse professioner i sig selv er historiske og sociale konstruktioner. Der er jo ikke noget naturgivet i, at dét at være sygeplejerske er blevet konstrueret som en profession og ikke som f.eks. et håndværk, der består i at tage forskellige blodprøver, pleje sår, lægge bandager osv. Der er heller ikke noget naturgivet i, at dét at have ansvar for små børn skal kræve en videregående uddannelse, og ikke i stedet f.eks. kræve erfaring med egne børn.

For Bourdieu var professionerne resultater af kampe i det sociale rum. Allerede betegnelsen 'profession' vidner om den legitimeringskamp, de er opstået gennem. Bourdieu (1995b) giver eksemplet med, hvorledes professionen 'fysioterapeut' opstod for at skelne dem fra 'massører' og bringe dem nærmere lægerne, ligesom teknikere valgte betegnelsen ingeniør, og pottemagere betegnelsen kunsthåndværkere. En gruppes mulighed for at blive anerkendt hviler på dens evne til at samle sig omkring et navn (s. 240): "Ordenes orden reproducerer nemlig aldrig nøjagtigt tingenes orden." I denne forskudthed ligger "grundlaget for de symbolske strategier, der retter sig mod at udnytte det manglende sammensvar mellem det nominelle og det reelle."

Social dominans handler i sit inderste om et *herredømme over perceptionskategorierne* (eller over definition af symbolsk kapital). En gruppes sociale identitet er genstand for kampe. Man vil kæmpe for (s. 232) ”at få gennemslag for det klassifikationssystem, som er mest fordelagtigt for de egenskaber man har, eller også kæmpe for at gøre det herskende klassifikationssystemets vurderinger så fordelagtige som muligt i forhold til det man er, og det man har.”

Der føres i henhold til dette en række symbolske kampe om betegnelser og uddannelsestitler, men alle kampe, der også føres om arbejdsopgaver, ansvarsområder og løn, har også en symbolsk dimension med sig, der dybest set handler om, hvilken social anerkendelse, der skal følge med. På de pågældende professioners område kan det handle om, at tilsyneladende almindeligt samvær omdøbes til udvikling af sociale kompetencer eller til terapi, leg omdøbes til læring osv.

Et vigtigt element i en uddannelse er at tage denne forståelse til sig. Uddannelse er således et omvendelsesarbejde. I en af vore arbejds-sessioner præsenterede Søren Gytz Olesen et interview med en ung og ny pædagogstuderende, der forklarede, hvorfor hun valgte dette studium frem for sygeplejerskeuddannelsen med, at hun ikke var interesseret i at bruge sit liv til at ’tørre røv’. Mon ikke hun nogle år senere formulerer sig anderledes om de konkrete arbejdsopgaver? For en sygeplejerske kan den omtalte arbejdsopgave fx indgå i at ’give terminalpleje’. Men pædagoger skal nu også selv lære et og andet om at ’tørre røv’. I en pjeces fra BUPL kan man finde følgende:

”Pædagogen i vuggestuen er via sin uddannelse rustet til sit ansvar. Fra det øjeblik, det lille barn modtages i vuggestuen, skabes der mellem pædagogen og barnet og barnet og andre børn en relation, som gennem planlagte udviklingsforløb og pædagogiske aktiviteter skal få barnet til at trives og blive parat til at møde verden. En verden, hvor det handler om meget andet end ’lortebleer, sutteflasker og middagssøvn’.

Det, der måske kan se ud som et trivielt ble-skift ved puslebordet, er indgangen til en

tæt kommunikation mellem den voksne og barnet. En kommunikation, som er med til at styrke nærheden og udvikle barnets sproglige kompetencer: ”*Er der noget i bleen? Vil du med ud på puslebordet? – Skal du lige lege færdigt, så kan vi gå ud og få skiftet bleen bagefter?*” eller: ”*Hovsa, du trænger vist til at få skiftet din ble! Kom, så går vi ud til puslebordet*”... Småsnakkende og pludrende begiver pædagogen og barnet sig sammen over til puslebordet: ”*Må jeg se, om du kan kravle derop? – Det går jo fint! – Se, nu kører vi op med bordet!*”, ”*Kan du lægge dig ned? – Ja, og så skal vi have bleen af!*”, ”*Sådan! Hov, jeg kan se din navle! – Hvor er den henne?... Der er den!*”

Det er den følelsesmæssige kontakt, trygheden, omsorgen, udviklingen af sproget og sanserne og muligheden for kommunikation med det lille barn, der gør puslebordet til et af de mest centrale steder i vuggestuen. Her giver pædagogen sig god tid, for hun ved, at det er her, hun kan få gensvar af hele barnets mimik og kropssprog og bygge en lille bid af det fundament, der skal til, for at barnet kan udvikle sig.

Pædagogen i vuggestuen skaber et udviklingsrum for barnet bl.a. i kraft af den måde, hvorpå hun skifter barnets ble, får det til at spise med en ske og drikke af en kop, inspirerer det til at lege, taler med det og synger for det, fortæller historier og lægger det til at sove. Børn udvikler sig ikke af sig selv. I vuggestuen spejler barnet sig i andre børn og voksne og får – som en pædagog udtrykker det – en mur, barnet kan spille op af.

”Det er ikke lortebleen, jeg tænker på, men alt det andet der knytter sig til, at børnene skal have mad, en tør ble og sove. Det er alle de muligheder, disse situationer skaber. Muligheder for at udvikle krop, sprog, følelser, fællesskab... alt!”

På en og samme tid er det pædagogens opgave at være opmærksom på at støtte det enkelte barns muligheder og potentialer. Det handler om at følge, forstå og inddrage det lille barns perspektiv – set fra puslebordet, grøftekanten eller spisebordet.”

(Fra pjecen ”At ruste børn til at møde verden. Om det særlige ved vuggestuen.” BUPL 2008.)

Denne tekst er en meget præcis illustration af den *omvendelse af perspektiver*, som en uddannelse handler om. At skifte en ble handler så ikke længere om røv og lort, men om kommunikation og udviklingsrum. Min pointe er ikke, at det ene perspektiv er sandere eller rigtigere end det andet, den er blot, at ingen af perspektiverne er naturgivne, da begge reflekterer nogle bestemte forståelser af de pågældende arbejdsopgaver, samtidig som de også udtrykker nogle bestemte interesser: For BUPL er det vigtigt at få et syn frem, hvor pædagogen leverer noget meget mere end rene numser. At påpege en fagligheds konstruerede natur frarøver den ikke dens værdi.

Min pointe er nemlig heller ikke, at det er 'lige meget' om man har en uddannelse eller ikke. Vi har vel alle erfaret i skolen, at en uddannet vikar sjældent har lige så meget styr på hverken det faglige eller det pædagogiske, som en uddannet lærer har. Tilsvarende har jeg da også godt kunnet se i mine børns institutioner, at det en dygtig pædagog kan med børn, ikke er noget 'alle' kan. Det er ikke så nemt at sætte ord på, hvad disse dygtige pædagoger kan, men udover at kunne organisere aktiviteter med børnene, handler det i alle fald om en opmærksomhed, om et blik og om en kommunikationsform, således som det også fremgår i citatet fra BUPLs pjece ovenfor. Jeg har også kunnet se, at den pleje min mor fik fra specialuddannede kræftsygeplejersker ikke blot handlede om at få piller talt op, sengen redt og kroppen vasket, og heller ikke blot om at få disse opgaver udført meget sikkert og hensynsfuldt. Det handlede også om at få formidlet den viden om hendes sygdomsforløb og hendes medicin, som hun også havde brug for.

Uddannelse gør en meget stor forskel for, hvorledes sådanne opgaver udføres. Og det er netop disse forskelle, de pågældende faggrupper søger at få anerkendt. Den symbolske anerkendelse der efterstræbes, er i form af titler, ledelsesansvar, status, grænsesætning i forhold til andre faggrupper osv., og den lønmæssige anerkendelse er heller ikke at foragte.

(Samfundsmæssigt set er også løn den mest anerkendte form for anerkendelse.)

ÆNDRINGER

Som det fremgår af ovenstående, sørger de anerkendelseskampe, der foregår indad i felterne og i relationer til andre faggrupper, allerede for, at de professionelle felter er i bevægelse og derigennem i konstant forandring. Videre har felterne været gennem store historiske ændringer, besluttet fra politisk niveau og knyttet til forhold som institutionsudbygninger, sammenlægninger, ændrede lovgivninger, nye uddannelsesbekendtgørelser og lignende, der er gået sammen med ændrede økonomiske betingelser. En række af disse ændringer vil blive nærmere beskrevet i de historiske artikler om hver enkelt profession, mens de mere overgribende ændringer, der knytter sig til velfærdsstatens udvikling, vil fremkomme gennem de livshistoriske analyser, og derefter blive opsummeret i den afsluttende artikel (af Jensen og Prieur).

Men professionerne ændres også over tid, hvis rekrutteringen til dem ændres, f.eks. ved at den kønsmæssige sammensætning eller den sociale oprindelse ændres. De statistiske oplysninger, der fremgår i oversigterne i boksene på de følgende sider, viser, at sådanne ændringer har fundet sted. Sådanne ændringer kan også ses i sammenhæng med ændringer i den generelle status, de forskellige professioner nyder, noget der igen har sammenhæng med ændringer i det generelle uddannelsesniveau.

Her fremstilles ligeledes en del nyere oplysninger om arbejdsforhold og sygefravær for de pågældende professioner, der kan tjene som baggrund for de efterfølgende artikler, der blandt andet vedrører disse forhold set fra et mere subjektivt perspektiv.

LITTERATUR

- Andersen, Dorte Raaby & Malene Frøkjær Krogsgaard (2008): *Unge fortællinger om livet som flygtning – et studie af resiliens i et sociologisk perspektiv*. Speciale i sociologi, Aalborg Universitet.
- Antoft, Rasmus (2001): "Kronisk sygdom som biografisk hændelse – et studie af bypassopererede kronisk hjertesygge menneskers biografiske arbejde." *Dansk Sociologi* 12 (3): 85-98.
- Antoft, Rasmus & Trine Lund Thomsen (2002): "Når livsfortællinger bliver en sociologisk metode – en introduktion til det biografisk narrative interview". I: M. H. Jacobsen, S. Kristiansen & A. Prieur (red.) *Liv, fortælling, tekst – Strejftog i kvalitativ sociologi*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Bourdieu, Pierre (1995a): "Den biografiske illusion." *Social Kritik* 36, s. 32-38.
- Bourdieu, Pierre (1995b): *Distinksjonen*. Oslo: Pax.
- Bourdieu, Pierre (1997): *Af praktiske grunde*. København: Hans Reitzel.
- Bourdieu, Pierre (2000): *Konstens regler*. Stockholm: Symposion.
- Bourdieu, Pierre et al. (1993): *La Misère du monde*. Paris: Seuil.
- Bourdieu, Pierre & Loïc Wacquant (1996): *Refleksiv sociologi*. København: Hans Reitzel.
- Daniel Bertaux & Isabelle Bertaux-Wiame (1981): "Artisanal Bakery in France. How It Lives and Why It Survives", pp. 155-81 in Frank Bechhofer and Brian Elliott (Eds), *The Petite Bourgeoisie. Comparative Studies of the Uneasy Stratum*, London, MacMillan.
- Glaser, Barney & Anselm Strauss (1967): *The Discovery of Grounded Theory*. Chicago: Aldine.
- Goodson, Ivor og S. Ball (red., 1989): *Teachers' Lives and Careers*. London: Falmer/Open University.
- Goodson, Ivor (2007): *Professionel Viden. Professionelt Liv: Studier af Uddannelse og Forandring*. København: Frydenlund.
- Hansen, Christian Sandbjerg (forth.): *At gøre en forskel*. Ph.d.-afhandling i pædagogik, Københavns Universitet.
- Järvinen, Margaretha (2003): *Hjemløse flygtninge og indvandrere*. København: Hans Reitzel.
- Kupferberg, Feiwei (1998): "Transformations in Biographical Experiences: Personal Destinies of East Berlin Graduates Before and After Unification." *Acta Sociologica* 41 (3): 234.267.
- Muel-Dreyfus, Francine (1983): *Le Métier d'éducateur*. Paris: Minuit.
- Pécseli, Benedicta (1995): "La Misère du monde – interview med Bourdieu om hans metode til denne bog." *Social Kritik* 37, s. 5-15.
- Prieur, Annick (1999): "Arvens modsigelser – et generationsperspektiv i indvandrerforskningen." *Social Kritik* 65/66 s. 4-20.
- Prieur, Annick (2004): *Balansekunstnere. Betydningen av innvandrerbakgrunn i Norge*. Oslo: Pax.
- Prieur, Annick & Carsten Sestoft (2006): *Pierre Bourdieu – en introduktion*. København: Hans Reitzel.
- Rasmussen, Kim & Søren Smidt (2001): "Institutionsanalyse og biografisk metode." *Dansk Sociologi* 12 (3): 71-84.
- Skeggs, Beverley (1997): *Formations of Class and Gender*. London: SAGE.
- Winsløw, Jakob Hilden (1991): "Sociologisk foreulempning." *Social Kritik* 17, s. 12-25.

ET FAKTUELT INTERMEZZO

STATISTISKE OPLYSNINGER OM REKRUTTERING TIL PROFESSIONERNE SYGEPLEJERSKE, PÆDAGOG, SOCIALRÅDGIVER OG FOLKESKOLELÆRER

En analyse af registerdata fra IDA-databasen (10% af befolkningen), hvorfra disse fire professioner er udvalgt, er foretaget med individoplysninger fra år 2000 for aldersgruppen 25-44 år, med oplysninger om deres forældres beskæftigelse og uddannelse i 1980.

- Hele 84% af pædagogerne har fædre uden videregående uddannelse. Det samme gælder 69% af lærerne, med de to andre grupper ind i mellem (regnet af de i alt 8249, hvor oplysninger forelå).
- 49% af pædagogerne har en far, der er i kategorien "faglært og ikke faglært industri og håndværk". Det samme gælder 39% af lærerne, med de to andre grupper ind i mellem (regnet af de 8700, hvor fædrene havde registrerede beskæftigelser).
- Mandlige socialrådgivere har oftere end de kvindelige fædre fra denne kategori af arbejdere og håndværkere (46 mod 40%). I de andre professioner har mændene sjældnere end kvinderne fædre, som er arbejdere eller håndværkere. Færrest er der blandt mandlige sygeplejersker (32%, mod 44 blandt de kvindelige).
- I alle fire professioner er der 22-24%, der har mødre i kategorien "kontorarbejde, sekretær og administration på mellem og lavt niveau" (regnet af de 6771 personer, der havde en mor i beskæftigelse).
- Blandt sygeplejerskerne har 25% mødre fra kategorien "sundhedspersonale, herunder sygeplejersker". De andre professioner ligger her omkring 10 procentpoints lavere.

(Talmateriale indhentet af Jakob Skjøtt-Larsen, AAU.)

OM SOCIAL MOBILITET

De følgende data er fremkommet fra nationale registre, hvor personer med uddannelse til folkeskolelærer, sygeplejerske, pædagog eller socialrådgiver er trukket ud. Der er set på to kohorter: Fødselsårgangene 1954-1959 (i alt 31 984 personer med disse 4 uddannelser) og 1965-1970 (i alt 31 845 personer). Fra disse kohorter er der udtrukket 10% til nærmere analyse (i tillæg er der indhentet nogle oplysninger om kohorten 1970-1975, hvor hele populationen er analyseret). Uddannelsesoplysningerne er fra henholdsvis 1990 og 2001, hvor de udvalgte altså er 31-36 år (for den sidste gruppe er de hentet fra 2005, hvor de er 30-35). Det betyder, at de sent uddannede ikke er kommet med.

Der er valgt oplysninger om forældrenes erhverv fra 1970 for det første og fra 1980 for det andet kohorte (altså et tidspunkt hvor kohortedeltagerne var 11-16 år), mens der er oplysninger om højeste uddannelse for begge kohorter fra 1970. For kohorten 1970-1975 er oplysningerne om forældrene fra det tidspunkt, de selv var 15. Kategorien 'missing' (der hvor oplysninger mangler) er udeladt fra de kommende procentueringer. Oplysninger om mødrene fremlægges ikke, da der blandt dem er en for høj andel uden beskæftigelse og uden uddannelse udover grundskolen til, at det er hensigtsmæssigt at anvende disse oplysninger (men mors beskæftigelse erstatter fars, der hvor oplysninger om far mangler i de to første kohorter).

For at kunne udtale os om social mobilitet, skal de forskellige beskæftigelses kategorier klassificeres. Her har vi valgt at karakterisere kategorierne 'virksomhedsledere', 'akademikere' og 'offentlige topledere/ingeniører' som højere klasse. Beskæftigelses kategorierne 'ansatte på mellemniveau, offentlig sektor', 'ledere i små virksomheder/købmænd', 'landmænd, fiskere' og 'lavere funktionærer/service' betegner vi som mellemliggende klasse. Det er også denne klasse, langt de fleste pædagoger, socialrådgivere, sygeplejersker og lærere selv vil tilhøre i egenskab af, at langt de fleste er 'ansatte på mellemniveau, offentlig sektor'. 'Lavere funktionærer/service', 'faglærte arbejdere' og 'ufaglærte arbejdere' betegnes her som arbejderklasse. Valgene af betegnelser er ikke uproblematisk, men er her kun valgt for enkeltheds skyld.

- Ud fra denne klassificering kan man i den ældste kohorte karakterisere 40% som opadgående mobile i forhold til deres fædres position, 47% som stående i samme position, og 13% som nedadgående.
- I den mellemliggende kohorte er den sociale mobilitet noget større: 49% opadgående, 41% i samme position og 10% nedadgående. Det skal dog bemærkes, at der samtidigt har været en vis vækst særligt i gruppen af lavere funktionærer og serviceyden- de i samme periode, som gør, at den totale befolkningsandel i arbejderklassen er vokset noget.
- Sygeplejerskerne har noget oftere (19%) end de øvrige professioner landlig baggrund i den ældste kohorte. Det er også sygeplejerskerne, der i mindste udstrækning rekrutteres fra arbejderklassen (26%), mens det er pædagogerne, der oftest rekrut- teres herfra (47%). Blandt lærerne rekrutteres 36% herfra, og blandt socialrådgiver- ne 40%. For de totale fødselskohorter, som dette udvalg med de fire uddannelser stammer fra, var andelen fra arbejderklassen 53%.
- I den mellemliggende kohorte er den landlige baggrund blevet sjældnere også for syge- plejerskerne, og hele 44% af dem rekrutteres nu fra arbejderklassen, hvilket er en ret markant ændring. Lærerne ligger nu lavest med 40%, socialrådgiverne ligger på 52%, mens pædagogerne igen ligger højest, nu med 57%. Dette placerer pædagoger- ne helt på niveau med landsgennemsnittet. Med undtagelse af rekrutteringen til lærerprofessionen, hvor stigningen i andel med arbejderklassebaggrund ikke er stør- re end i totalpopulationen, kan man altså over tid se en noget højere andel med arbejderklassebaggrund rekrutteret ind i disse professioner. Dette kan tolkes som et tegn på social devaluering af professionerne.
- I den yngste kohorte er der den samme rækkefølge, hvor lærerne har den laveste andel fra arbejderklassen (34%) og pædagogerne den højeste (51%), med sygeplejer- sker (38%) og socialrådgivere (44%) imellem. Så mens hver anden pædagog har arbejderklassebaggrund, gælder dette kun hver tredje lærer. Her har vi imidlertid ikke kunnet få tal for totalbefolkningen, så vi kan ikke udtale os om, hvor skævt der rekrutteres.
- Ser man kun på andelen af fædre uden erhvervsuddannelse, var der i den ældste kohorte 20% af lærerne i denne kategori og 29% af pædagogerne, med de andre grupper liggende imellem. Andelen er på samme niveau i den mellemliggende kohorte. Men denne andel er i perioden sunket i totalbefolkningen (fra 38% til 32%), hvilket betyder, at også når målet er fædres uddannelse, rekrutteres der relativt set lavere til disse professioner i den mellemliggende kohorte.

Tabel I. Opadgående mobilitet: andel i hver gruppe med fædre i arbejderklassen.

	Ældste kohorte (f. 1954-59)	Mellemliggende kohorte (f. 1965-70)	Yngste kohorte (f. 1970-75)
Lærere	36 %	40 %	34 %
Sygeplejersker	26 %	44 %	38 %
Socialrådgivere	40 %	52 %	44 %
Pædagoger	47 %	57 %	51 %
I alt for de 4 professioner	40 %	49 %	43 %
I alt i befolkningen	53 %	57 %	(ikke tilgængelig)

(Talmaterialet er frembragt af Trond Beldo Klausen, AAU.)

VURDERING AF SOCIAL ANSEELSE

I en undersøgelse foretaget af Ugebrevet A4 i 2006 blev et repræsentativt udvalg danske bedt om at karakterisere 99 beskæftigelser efter hvilken prestige, de mener, de har på en skala fra 1 til 10. Øverst på denne skala ligger pilot, advokat og læge, og nederst ligger parkeringsvagt, rengøringsassistent samt dagpenge- og kontanthjælpsmodtager. Sygeplejerskeprofessionen var den eneste af de fire professioner, der kom ud med en prestige over middel (5,71 points), hvilket gav den en 29. plads blandt de 99 beskæftigelser. Folkeskolelærere kom med 4,64 ind på en 46. plads, og lå således lige over midten, mens socialrådgivere med en 55. plads og 4,41 'points på prestigeskalaen' kom ind lige under. Pædagogerne kom ind et stykke længere nede på en 64. plads (med 4,08 points). Mens sygeplejerskerne altså nyder en relativt høj prestige, kan de øvrige professioner betegnes som middel.

Hvis denne anerkendelse ses i forhold til de pågældendes egen oplevelse af anerkendelse, således som disse oplevelser er blevet indfanget af Det Nationale Forskningscenter for Arbejdsmiljø, træder der en interessant modsætning frem. På spørgsmål om man oplever, at ens arbejde bliver anerkendt og påskønnet af samfundet, lægger socialrådgivere og pædagoger sig meget tæt på gennemsnittet (58%), mens sygeplejersker oplever en væsentligt højere anerkendelse (68%). Dette passer jo ret godt med, at sygeplejersker, som vi har set, faktisk nyder en ret høj prestige. Blandt folkeskolelærere, der faktisk nyder en middel prestige, er der derimod kun 46%, der oplever sig anerkendt og påskønnet af samfundet.

(<http://www.arbejdsmiljoforskning.dk/Nationale%20Data/NAK2005/Jobtype.aspx?s=JOB>)

ARBEJDSMILJØ

I data fra Det Nationale Forskningscenter for Arbejdsmiljø's arbejdsmiljøkohorte (samme reference som ovenfor) fremgår der videre:

- I alle fire grupper opgiver langt de fleste at være tilfredse med deres arbejde, hvorved alle fire grupper også placerer sig tæt ved landsgennemsnittet (84%), og ingen ligger lavere end dette. I alle fire grupper rapporterer omkring 85%, at de finder deres arbejde meningsfyldt, hvilket ligger lidt over gennemsnittet.
- Hvad angår svar på spørgsmål om indflydelse og udviklingsmuligheder i ens arbej-

de, ligger alle fire grupper tæt på landsgennemsnittet eller et stykke over, med undtagelse af sygeplejerskerne, der ligger lidt lavere (49%, mod 54% generelt) med hensyn til oplevelse af at have indflydelse på sit arbejde.

- Alle fire grupper rapporterer meget højt vedrørende de følelsesmæssige krav, der stilles i deres arbejde (fra 54 til 61%, mod 33% generelt), og også relativt højt vedrørende krav om at overskue meget.
- Derimod ligger tre af grupperne i nærheden af gennemsnittet, hvad angår krav om højt tempo og stor arbejdskapacitet, mens socialrådgiverne ligger noget over.
- Mens alle fire grupper ligger noget under gennemsnittet (70%) med hensyn til, hvorvidt de oplever, at det er muligt at udføre ens arbejde i en kvalitet, man er tilfreds med, er det igen socialrådgiverne, der fremstår som mest pressede (55%, de andre grupper 60-62%). Sammen med folkeskolelærerne ligger de også højere end gennemsnittet med hensyn til at opleve modstridende krav i deres arbejde (36%, mod 25% generelt).
- Grupperne skiller sig ikke markant ud fra gennemsnittet med hensyn til oplevelse af forudsigelighed, rolleklarhed, ledelseskvalitet og social støtte fra overordnede, mens de ligger noget over med hensyn til social støtte fra kolleger og fra overordnede.

KRAV I ARBEJDE, TRÆTHED, NEDSTEMTHED OG SYGDOM

Nedenstående tabel er hentet fra ASUSI-undersøgelsen (<http://www.asusi.dk>), som er en repræsentativ undersøgelse af kernearbejdsstyrken foretaget i september måned 2004. Fra en tilfældig stikprøve af 30.000 danskere blev medlemmerne af kernearbejdsstyrken identificeret – dvs. alle der havde en tilknytning til arbejdsmarkedet på mindst 80% i året før blev inkluderet. I alt 18.902 personer opfyldte dette kriterium, hvoraf mindst 12.993 besvarede spørgsmålene nedenfor svarende til en besvarelsesprocent på 68%.

	Sygeplejerske (n = 408)	Lærer (n = 271)	Pædagog og socialpædagog (n = 580)	Socialrådgiver (n = 58)	Alle med kort eller mellemlang videregående uddannelse (n = 3,038)	Alle andre beskæftigede end de fire grupper (n = 11,676)
Andel, der har været sygemeldt min. 4 uger i den 1 1/2 år lange opfølgingsperiode	6,8 %	5,3 %	8,0 %	9,4 %	5,9 %	7,2 %
Andel, der selv vurderer deres helbredstilstand som dårlig	9,2 %	7,0 %	11,0 %	11,9 %	7,9 %	9,7 %
Andel, der oplever at have utilstrækkelige ressourcer til at løse deres arbejdsopgaver	21,4 %	17,9 %	23,5 %	36,2 %	19,3 %	17,3 %
Andel, der oplever at der stilles store krav på arbejdet	44,0 %	56,6 %	47,7 %	41,7 %	43,1 %	36,4 %
Andel, der oplever ringe værdsættelse af deres arbejde	10,3 %	11,2 %	14,3 %	20,0 %	12,9 %	14,8 %
Andel, der opgiver at være meget trætte	4,8%	2,9%	4,4%	10,2%	3,3%	3,5%
Andel, der opgiver tit at være kede af det	2,6 %	4,4 %	5,6 %	11,9 %	4,5 %	4,9 %

Hvis vi her først sammenligner sygeplejerskerne med alle andre beskæftigede, kan vi se, at mens en større andel af sygeplejerskerne oplever at der stilles store krav på arbejdet,

er der også flere af dem, der oplever at deres arbejde værdsættes. I øvrigt lægger sygeplejerskerne sig helt tæt på gennemsnittet for befolkningen.

Lærerne er den gruppe her, der oftest opgiver, at der stilles store krav til deres arbejde, men også blandt dem er det relativt sjældent, at de oplever en ringe værdsættelse af deres arbejde. Lærerne er også sjældnere langtidssyge end normalt, også sjældnere end andre på samme uddannelsesniveau, og dette til trods for, at de noget oftere end normalt opgiver at være meget trætte eller tit være kede af det.

Pædagogerne (inklusive socialpædagoger) oplyser relativt ofte at de mener de har utilstrækkelige ressourcer til at løse deres arbejdsopgaver, at der stilles store krav til dem, og at de er trætte eller kede af det.

Socialrådgiverne scorer dårligst på alle parametre, med undtagelse af oplevelsen af, at der stilles store krav til dem. Mere end hver tredje oplever at have for få ressourcer til at løse deres arbejdsopgaver, hver femte oplever en ringe værdsættelse af deres arbejde, og rundt hver tiende opgiver at være meget trætte, tit være kede af det, have et dårligt helbred eller at have været langtidssygemeldt i undersøgelsesperioden. Ses disse helbredsoplysninger i forhold til respondenter på samme uddannelsesniveau, er socialrådgivernes dårlige helbred ret påfaldende. Det er også påfaldende, at det er 2-3 gange flere socialrådgivere, der opgiver at være meget trætte eller tit være kede af det, end hvad der er i de tre andre professioner. (Talmaterialet er frembragt af Claus Dalsgaard Hansen, AAU).

